

Tartana: dilació o no de la ròtica

(ALDC, IV, 905. La tartana)

Tartana, ‘carruatge de dues rodes amb coberta i seients laterals’ (var. *tartaneta* 165, *tartana de molls* 159, *carro entartanat* 187), és el nom més estès que, amb la var. *tartrana* (també *tartraneta* 54, *carret tartrana* 61), resultat de la dilació de la ròtica (com *ordre* < *orde*, *murtra* < *murta*, *cartró* < *cartó*), ocupa pràcticament tot el territori; devia usar-se a totes les Balears si jutgem per la presència del mot a Eivissa i una part de Menorca (amb la condició d’arcaic) i la documentació lexicogràfica del s. XIX (Figuera, Amengual).

Es tracta d’un mot d’una complexa elaboració semàntica. El seu significat inicial era de ‘ocell de presa’, d’origen onomatopèic, que va passar a ‘tipus d’embarcació’, canvi ajudat per la funció de ‘capturar caça’ i ‘capturar peix’ de l’un i l’altre (la metàfora ‘ocell’ → ‘embarcació’ és freqüent:

galera, cast. *golondrina*; veg. Colón, 1973 b). Finalment, en època moderna (s. XIX) s’ha canviat en ‘tipus de carruatge’ (semblantment *carraca* ‘tipus de barca’ → ‘vehicle vell i atrotinat’).

Cal dir que en àrees on no hi ha resposta l’equivalent de la tartana hauria estat *carro envelat*, com a Mallorca, o *carro en vela* 155, 162, 163, 178 (o *carret en veleta* 170), i *carro entandat* 187, que trobem en localitats valencianes com a segona resposta. *Berlina* 66, der. de *Berlín*, on s’usava aquest carruatge, i *carrossí* 85, der. dim. de *carrossa* i probable adaptació de l’it. *carrozzino*, no semblen adequar-se a l’enunciat.

Des del punt de vista geolingüístic la var. innovada, *tartrana*, apareix en bona part del cat. central.

Tartana és l’únic mot normatiu des del DG₁, 1932.

